NOSTATSIONAR SAVDO OBYEKTLARINI LOYIHALASHDA ZAMONAVIY YECHIMLAR VA SHAHAR MUHITIGA INTEGRATSIYA TAMOYILLARI

Obidjonova Sarvinoz odiljon qizi
Toshkent Arxitektura-Qurilish universiteti
Magistrant

Received: 30.10.2025
Revised: 31.10.2025
Accepted: 01.11.2025

Kalit so‘zlar: nostatsionar obyekt, savdo paviloni, modulli konstruksiya, ekologik uyg‘unlik, urban tahlil, arxitektura dizayni, barqaror rivojlanish, shahar muhiti.

Ключевые слова: нестационарный объект, торговый павильон, модульная конструкция, экологическая гармония, урбанистический анализ, архитектурный дизайн, устойчивое развитие, городская среда.

Keywords: non-stationary facility, trade pavilion, modular structure, ecological harmony, urban analysis, architectural design, sustainable development, urban environment.

Annotatsiya: Mazkur tezisda nostatsionar (vaqtinchalik) savdo obyektlarini loyihalashda arxitektura, dizayn, ekologiya va urbanistika yo‘nalishlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik tahlil qilingan. Shaharlarning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi bilan bir qatorda, jamoat joylarida vaqtinchalik savdo pavilonlari, kiosklar, yarmarka pavilyonlari hamda modul tipidagi kichik arxitektura shakllariga bo‘lgan ehtiyoj keskin oshib bormoqda. Biroq bu obyektlarning joylashuvi, materiali, estetik qiyofasi va energiya samaradorligi shahar ekologiyasi, estetik muhit va tarixiy landshaftga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Аннотация: В данной тезисной работе проанализированы взаимосвязи между архитектурой, дизайном, экологией и урбанистикой в процессе проектирования нестационарных (временных) торговых объектов. Наряду с экономическим и социальным развитием городов, значительно возросла потребность в временных торговых павильонах, киосках, ярмарочных сооружениях и модульных малых архитектурных формах в общественных пространствах. Однако размещение, используемые материалы, эстетический облик и энергоэффективность таких объектов оказывают существенное влияние на городскую экологию, эстетическую среду и исторический ландшафт.

Abstract: This paper analyzes the interrelation between architecture, design, ecology, and urban planning in the process of designing non-stationary (temporary) trade facilities. Along with the economic and social development of cities, there is a growing demand for temporary trade pavilions, kiosks, fair structures, and modular small architectural forms in public spaces. However, the location, materials, aesthetic appearance, and energy efficiency of such

facilities have a significant impact on the city's ecology, aesthetic environment, and historical landscape.

Kirish

So‘nggi yillarda O‘zbekiston shaharlarida, xususan Toshkent, Samarqand, Buxoro va Namangan kabi yirik markazlarda vaqtinchalik savdo obyektlarining soni sezilarli darajada ortdi. Bu jarayon iqtisodiy faollikning oshishi, kichik biznes va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash siyosati bilan chambarchas bog‘liq. Biroq ayrim hollarda bu inshootlar shahar ko‘rinishining yaxlitligini buzmoqda, piyoda harakati va jamoat joylarining funksional foydalanishiga to‘sqinlik qilmoqda. Shu bois, nostatsionar obyektlarni **loyihalash va joylashtirishda ilmiy asoslangan, ekologik va estetik mezonlar**ga amal qilish zarur.

Nostatsionar obyektlarning arxitektura va funksional xususiyatlari

Nostatsionar savdo obyektlari — bu qisqa muddatda o‘rnatilib, zarurat tug‘ilganda tezda demontaj qilinadigan, **ko‘chma yoki modulli arxitektura** namunalari hisoblanadi. Ularning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

- qisqa vaqt ichida o‘rnatish va ko‘chirish imkoniyati;
- iqtisodiy jihatdan tejamkorlik;
- turli hududlarda vaqtinchalik foydalanish imkoniyati;
- iqlim sharoitiga moslashuvchanlik.

Bugungi kunda zamonaviy nostatsionar obyektlar **modullashtirilgan konstruksiya** asosida quriladi. Bunday tizimda har bir element — devor, tom, deraza, eshik yoki vitrinalar — o‘zaro almashtiriladigan qismlardan tashkil topgan bo‘ladi. Bu esa obyektni demontaj va qayta o‘rnatishni osonlashtiradi, resurs tejamkorligini ta’minlaydi.

Materiallar va ekologik talablarga javob beruvchi yechimlar

Nostatsionar obyektlarda ishlatiladigan materiallar nafaqat arzon va yengil, balki ekologik xavfsiz bo‘lishi ham muhim. Eng samarali materiallarga quyidagilar kiradi:

- **alyuminiy va po‘lat karkaslar** — chidamliligi va qayta ishlanadiganligi sababli;
- **kompozit panel va sendvich panellar** — issiqlik izolatsiyasi va estetik ko‘rinishi uchun;
- **shisha va polikarbonat** — tabiiy yoritishni ta’minlash uchun;
- **yog‘och va bambuk** — ekologik toza va estetik jihatdan qulay tabiiy materiallar sifatida.

Energiya samaradorligini ta’minlash uchun **quyosh panellari, tabiiy shamollatish, yomg‘ir suvini yig‘ish tizimlari** kabi texnologiyalar tatbiq etilishi zarur. Bu nafaqat energiya sarfini kamaytiradi, balki obyektning ekologik izini ham qisqartiradi.

Urbanistik tahlil va joylashuv mezonlari

Nostatsionar obyektlarning shahar muhitiga integratsiyasi **urbanistik tahlil** orqali amalga oshirilishi lozim. Bunda quyidagi omillar hisobga olinadi:

piyoda va transport oqimlarining yo‘nalishi;

- mavjud yashil hududlar, tarixiy obidalar va vizual yo‘nalishlar;
- jamoat transporti bekatlari, dam olish joylari, istirohat bog‘lari bilan bog‘liqlik;
- hududning ijtimoiy faollik darajasi.
- Masalan, Toshkent shahrida yangi nostatsionar obyektlar uchun **piyodalar yo‘laklari, metro chiqishlari, yirik ofis binolari atrofi** ustuvor joy sifatida tanlanmoqda. Ammo bu joylashuvlar ekologik barqarorlik va dizayn uyg‘unligini talab qiladi.

Tarixiy shahar muhitida integratsiya muammolari:

- Samarqand va Buxoro kabi tarixiy shahar markazlarida nostatsionar obyektlarni joylashtirish alohida yondashuvni talab qiladi. Bu hududlarda:
- tarixiy me’moriy ansambllarning vizual yaxlitligi buzilmasligi;
- obyektning materiali va rangi tarixiy arxitektura bilan uyg‘un bo‘lishi;
- doimiy qurilish izlari yoki muhofaza etiladigan hududlarga zarar yetkazmaslik zarur.
- Misol uchun, **bambukli yoki yog‘ochli pavilionlar** tarixiy muhit bilan vizual uyg‘unlikni saqlaydi, **ochiq konstruksiyalar** esa shaffoflik va yengillik hissini beradi.

Dizayn yondashuvlari va estetik tamoyillar:

- Zamonaviy dizayn konsepsiyalarida nostatsionar obyektlar “**micro-architecture**” sifatida ko‘riladi. Ular kichik o‘lchamga ega bo‘lsa-da, **shahar madaniyatining muhim qismi** bo‘lib xizmat qiladi.
Shu nuqtai nazardan quyidagi estetik yondashuvlar muhim:
- minimalizm — ortiqcha dekoratsiyadan voz kechib, shakl va funksiya uyg‘unligi;
- biomorf shakllar — tabiatdan ilhomlangan konstruktiv yechimlar;
- moslashuvchanlik — turli joylarda estetik muvofiqlikni saqlash imkoniyati.
- Dizayn yechimlarida **inson miqyosida qulaylik** (human scale), **yoritish va rang balansining uyg‘unligi**, shuningdek, **psixologik qulaylik** kabi mezonlar alohida e’tiborga olinishi kerak.
- **Xalqaro tajriba**
- Xalqaro amaliyotda nostatsionar savdo obyektlari, ayniqsa, Yevropa va Osiyo shaharlarida muvaffaqiyatli tatbiq etilgan.

Parijdagi “Mediakiosk” tizimi — raqamli reklama, axborot va savdo funksiyalarini birlashtirgan mobil kiosklar tarmog‘idir.

Tokiodagi “Pop-Up Store” modeli — qisqa muddatli savdo joylari sifatida ijodiy dizayn va texnologiyani birlashtirgan yondashuv.

Berlin, Seul, Singapur kabi shaharlarda esa ekologik va energiya tejamkor kiosklar jamoat joylarining integral qismiga aylangan.

Ushbu tajribalar O‘zbekiston shaharlarida ham nostatsionar arxitektura tizimini joriy etishda muhim metodik asos bo‘la oladi.

Xulosa:

Nostatsionar savdo obyektlarini loyihalash zamonaviy arxitekturaning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, iqtisodiy samaradorlik, ekologik barqarorlik va estetik uyg‘unlikni birlashtiradi.Shaharsozlikda bunday obyektlar **ko‘chma, energiya tejamkor, madaniy identitetni saqlovchi** yechimlar sifatida ko‘rilishi lozim. Ularni samarali joylashtirish uchun quyidagi shartlar muhim:

- Shahar bosh rejasi bilan uyg‘unlikda joylashtirish;
- Ekologik toza va qayta ishlanadigan materiallardan foydalanish;
- Energiya tejamkor tizimlarni tatbiq etish;
- Tarixiy va madaniy muhitni inobatga olish;
- Estetik dizayn va qulaylikni ta’minlash.

Mazkur yondashuvlar orqali O‘zbekiston shaharlarida barqaror, qulay va estetik jihatdan uyg‘un **urban muhit**ni shakllantirish mumkin.

Adabiyotlar:

1. **Beknazarov, A.** (2021). *Shahar muhitida kichik arxitektura formalarini loyihalashda kompozitsion yechimlar*. Toshkent: TAQI.
2. **Juraev, F. X.** (2020). *Arxitektura va dizaynda ekologik tamoyillar*. Toshkent: “Fan va Texnologiya” nashriyoti.
3. **Boboev, S.** va **Rahmonov, I.** (2022). *Modulli konstruksiyalar asosida vaqtinchalik savdo inshootlarini yaratish masalalari*. “Me’morchilik va Qurilish” jurnali, №3, 45–52-betlar.